

УДК 378.14

Терентьева Н.О.*

**ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ:
ТЕНДЕНЦІЇ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ**

У статті розглядаються питання педагогічної взаємодії в умовах університетської освіти України, досвід реалізації власної моделі педагогічної взаємодії в багатопрофільному університеті як прояв тенденції інституціоналізації.

Ключові слова: університет, педагогічна взаємодія, модель педагогічної взаємодії, тенденція, інституціоналізація.

Сучасна університетська освіта України ґрунтується на педагогіці співробітництва, підтримки та випередження (або, за твердженням В. Лугового, форсайтній педагогіці), що має за мету побудову діяльності університетів як поєднання інноваційної, дослідницької та технологічної складової, і це в змозі перетворити університет на осередок прогресу, максимально наближаючи освіту до здібностей студента (розуміння студентоцентризму, за В. Кременем) і задоволення соціальних потреб, перетворюючи університетську освіту з освітньої послуги на продуктивну силу (М. Степко). Основний акцент робиться на спільній діяльності викладачів та студентів, базованій на узгоджуваності інтересів, взаєморозумінні, взаємопідтримці тощо, що, на наш погляд, є проявом педагогічної взаємодії.

Останнім часом проблема педагогічної взаємодії продуктивно розробляється такими дослідниками, як І. Бех, О. Гончар, М. Євтух, М. Заброцький, І. Зязюн, М. Каган, А. Капська, Л. Ковальчук, В. Кремень, В. Луговий, Е. Лузік, Л. Савенкова, В. Семіченко, М. Степко, В. Філіппов та ін.

Незважаючи на широке коло таких досліджень, що розкривають різні аспекти педагогічної взаємодії учасників навчального процесу в умовах університетської освіти, ця проблема ще не отримала повного осмислення щодо реалізації в конкретних ВНЗ та узагальнення досвіду.

У попередніх дослідженнях як провідні виокремлено такі тенденції розвитку університетської освіти, на яких не було акцентовано уваги в нормативних документах саме як на тенденціях. Зазначимо, що термін *тенденція* ми досить консервативно (спираючись на тлумачення у словниках В. Даля, С. Ожегова, Д. Ушакова) тлумачимо як спрямованість явища, подій; намагання, напрямок; векторність розвитку. Це *зростання соціальної відповідальності* (реагування на соціальні, економічні, наукові та культурні аспекти; формування глобальних знань для розв'язання глобальних проблем; розвиток критичного мислення та активної громадянської позиції; інформованість, відкритість і прозорість діяльності закладу в рамках його автономії); *зростання показників участі* (збільшення контингенту студентів за рахунок розширення доступу до всіх рівнів вищої освіти, фінансової та освітньої підтримки представників бідних і маргінальних верств населення, розширення сектору недержавних освітніх послуг, орієнтованих на різні типи контингенту); *трансграничності* (розширення можливості доступу до освіти за рахунок відкритих освітніх ресурсів і дистанційного навчання й інформаційно-комунікаційних технологій; створення мегауніверситетів); *передбачення потреб суспільства* (збільшення уваги до природничої, технологічної, інженерної, математичної, соціальної та гуманітарної наук; відкритий доступ до наукової літератури та обмін результатами наукових досліджень, навчання підприємництва, забезпечення професійно-технічної підготовки); *еволюціонування систем викладання й навчання* (підготовка фахівців з планування освіти та наукових досліджень, розв'язання

* © Терентьева Н.О.*

проблематики підготовки висококваліфікованих викладацьких (зокрема педагогічних) кадрів, удосконалення методики викладання); *політизація* (державна підтримка наукової та інноваційної діяльності університетів, багатоаспектності третинної освіти, прогнозування змінних потреб освітньої сфери; політичні рішення щодо фінансування діяльності університетів, диверсифікація прибутків); *консолідація* (об'єднання університетів з метою вирішення спільних проблем і стратегічних завдань; співпраця між урядами, закладами, студентами, співробітниками, працедавцями тощо); *комерціалізація* або комерціалізація і конкуренція (рух інтелектуального капіталу щодо створення взаємовигідного для всіх учасників ринкового продукту з об'єктів інтелектуальної власності з метою отримання прибутку); *інституціоналізація* (визначення профілів, пріоритетів, місії, інструментарію тощо – створення потенціалу суспільної користі університетської освіти).

Презентацію досвіду Київського університету імені Б. Грінченка в реалізації власних підходів щодо педагогічної взаємодії учасників навчального процесу і є виявом тенденції інституціоналізації.

Метою роботи є дослідження системи педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності Київського університету імені Б. Грінченка.

У сучасній науковій педагогічній літературі зустрічається термін *педагогічна взаємодія* без однозначного тлумачення цієї дефініції. Енциклопедія освіти не надає узагальненого тлумачення цього терміна. У філософії взаємодія розглядається як категорія, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємообумовленість, взаємоперехід, зміну стану. Під педагогічною взаємодією розуміють узгоджену діяльність, спрямовану на досягнення спільних цілей, на розв'язання учасниками педагогічного процесу значущих для них проблем чи завдань [1; 2]. Педагогічна взаємодія проявляється в умовах сучасної університетської освіти як навчальна, наукова, соціально-гуманітарна діяльність. Проектуючи педагогічну взаємодію, слід враховувати не лише змістову, а й мотиваційну компоненту [5], що сприяє підвищенню її ефективності.

Педагогічна взаємодія є необхідною умовою ефективності педагогічного процесу, яка включає в себе єдність педагогічного впливу і власної активності студента. Нам імпонує тлумачення педагогічної взаємодії як процесу, що відбувається під час навчально-виховної діяльності між вихователем і вихованцем та передбачає розвиток особистості останнього.

Київським університетом імені Б. Грінченка офіційно визнано, що педагогічна взаємодія – це співпраця всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності з метою організації життєдіяльності студентів і науково-педагогічних працівників, під час якої відбувається формування ціннісних орієнтацій, набуття необхідних професійних компетенцій, соціального досвіду, моральних рис і якостей. Метою педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності Університету є створення умов для всебічного розвитку особистостей, їхньої ініціативи, соціальної мобільності, формування загальнолюдських цінностей, моральних і професійно значущих якостей; розкриття талантів, інтелектуального і творчого потенціалу, свідомого суспільного вибору; професійного й особистісного саморозвитку [2; 4].

У процесі педагогічної взаємодії суб'єктами постають педагог (педагоги) та студент (студенти). Саме від їхньої співпраці залежать ефективність і розвиток навчально-виховного процесу, налаштування педагога здійснювати процес викладання, а студентів – до сприйняття та засвоєння знань, умінь, навичок і компетенцій. Відбувається своєрідний обмін, від якого залежить очікуваний результат спільної діяльності.

Важливими є міжособистісні відносини при спільній діяльності та уявлення про партнера, а основними принципами є рівність, партнерство та взаємна повага.

З урахуванням різноманітних підходів ознакою діяльності Київського університету імені Б. Грінченка є її спрямованість на реалізацію системи педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності, посилення інтеграційних процесів, а саме: створення єдиної університетської родини; започаткування нових університетських традицій; формування студентського товариства, заснованого на дружніх взаєминах і підтримці; орієнтація викладачів на розвиток індивідуальності студента, стимулювання оригінальних поглядів і позицій кожного, зміцнення корпоративних стосунків; поєднання індивідуальних та колективних творчих справ студентів, залучення їх до управління навчально-виховним процесом в Університеті через органи студентського самоврядування; стимулювання студентів до розробки інноваційних проєктів; формування у студентів соціальної активності, національної гідності та правової свідомості; поєднання особистісно орієнтованого, діяльнісного, суб'єкт-суб'єктного підходів, що створюють умови для посилення взаємодії Університету як відкритої системи та соціально-педагогічного та міського середовища [2]. Взаємозв'язки між названими компонентами системи забезпечують динамізм розвитку, цілісність процесу формування соціальної мобільності студентів, їх готовності до виконання професійно-педагогічної діяльності.

На основі соціального замовлення, концепції діяльності Університету, його місії визначено педагогічно доцільні умови здійснення взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності, серед яких виокремлюємо: упровадження науково обґрунтованої багатокомпонентної системи педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності, спрямованої на формування конкурентоздатного фахівця з високою професійною та особистісною культурою; організацію індивідуальної взаємодії педагогів і студентів з метою вироблення позитивних рис характеру, професійних умінь і навичок, функціональних обов'язків, підвищення рівня педагогічної та особистісної культури; здійснення суб'єкт-суб'єктного підходу як складової міжособистісної педагогічної взаємодії, що дає можливість реалізувати потреби викладачів і студентів, залучати їх до участі у громадському житті тощо.

Педагогічна взаємодія набуває дієвості, якщо технічні прийоми, які використовує педагог, сповнені високих прагнень гуманістичного ставлення до студентів і спрямовані на розвиток їхньої особистості. Педагогічний процес не є тією послідовністю взаємодій суб'єктів педагогічної взаємодії, за якої в одному випадку виявляється позитивна тенденція, в іншому – виникають перешкоди, конфлікти. Таким чином, педагогічна взаємодія є необхідною умовою ефективності педагогічного процесу. Потенціал педагогічної взаємодії відкриває широкі перспективи для вдосконалювання всієї системи освіти, для поліпшення професіоналізму, а також для формування нової концепції взаємодії «викладач – студент», де обидві сторони є рівними, паритетними партнерами.

Система педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності є інтегрованою сукупністю взаємопов'язаних складових: педагогічно доцільних умов, засобів, особистісно зорієнтованих технологій, навчальної, наукової та громадської діяльності, за допомогою яких виконується соціальне замовлення, здійснюється професійна підготовка, формуються соціальна мобільність, корпоративні стосунки, особистісно-професійна культура, готовність до діяльності на основі партнерства, взаєморозуміння та підтримки.

З метою ефективної реалізації розробленої моделі визначено етапи педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної

діяльності, а саме: ідентифікація та адаптація студентів в умовах Університету; формування педагогічної взаємодії, суб'єкт-суб'єктних стосунків, партнерства; самоствердження і професійне становлення особистості.

На основі соціального замовлення, концепції діяльності Університету, його місії визначено педагогічно доцільні умови здійснення взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності, серед яких виокремлюємо: упровадження науково обґрунтованої багатокomпонентної системи педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності, спрямованої на формування конкурентоздатного фахівця з високою професійною та особистісною культурою; організацію індивідуальної взаємодії педагогів і студентів з метою вироблення позитивних рис характеру, професійних умінь і навичок, функціональних обов'язків, підвищення рівня педагогічної та особистісної культури; здійснення суб'єкт-суб'єктного підходу як складової міжособистісної педагогічної взаємодії.

Ініціативою Університету за підтримки Голови Київської державної міської адміністрації є соціальний проект «З Києвом і для Києва», який започатковано науково-педагогічним та студентським колективом університету і спрямовано на задоволення освітньо-розвивальних, культурно-дозвіллевих, спортивно-оздоровчих запитів та потреб мешканців столиці. Соціальний проект створює умови для індивідуальної самореалізації студентів та їх активної участі у громадському житті. У рамках проекту киянам пропонується відвідувати мовні школи, клуби за інтересами, дискусії, консультації, тренінгові заняття; творчі гуртки, студії (хореографічні, образотворчі, вокальні, музичні), концертні програми, конкурси; оздоровчі програми, спортивні секції, змагання. Уже третій рік Університет безкоштовно надає освітні та культурно-дозвіллеві послуги киянам. За два роки заходи Університету відвідало близько 17 тисяч осіб [6].

На поточний навчальний рік пропонуються такі напрямки роботи: особистісно-розвивальний (мовні школи (українська мова, англійська мова), школа батьківства (психолого-педагогічний супровід батьків та дітей), школа жіночого лідерства: досвід скаутингу; психологічна школа (школа розвитку особистості, освітній трикутник, школа майбутнього абітурієнта, профорієнтаційний центр, консультаційний пункт, школа фантазії та анімації, майстер-класи, лекції-практикуми, майстерні, творчі-студії, клуби за інтересами, конкурси, благодійні акції тощо); культурно-дозвіллевий (концертні програми, екскурсії, театралізовані вистави, кінолекторій тощо); спортивно-оздоровчий (спортивні секції, рухливі ігри, тренінги, лекції, спортивно-правовий квест тощо) [6].

Важливим компонентом взаємодії в межах розробленої нашим університетом моделі визначено наукову взаємодію, участь студентів у роботі наукового студентського товариства, організації та проведенні науково-практичних семінарів, конференцій, педагогічних читань, наукове наставництво з метою вироблення у студентів умінь і навичок проведення наукової роботи, самостійного пошуку тощо. Активну позицію займає кафедра теорії та історії педагогіки (КТП), яка долучає студентів усіх курсів до наукової взаємодії. Коротко окреслимо період з вересня 2008 року до листопада 2012 (з часу роботи автора на кафедрі теорії та історії педагогіки КУБГ).

З 2008 року наукова робота зі студентами набуває активності, залучаючи кожного року значну кількість студентів ОКР бакалавр і магістр. Окрім Студентського наукового товариства, яке є добровільною науково-суспільною організацією студентів, що діє у Київському університеті імені Б. Грінченка з метою реалізації творчого наукового потенціалу студентів, залучення їх до наукової, освітньої, культурно-просвітницької, творчої діяльності, кафедрою теорії та історії педагогіки (за ініціативи завідувача кафедри та підтримки директора Гуманітарного інституту) організовано та проведено

низку студентських науково-практичних конференцій та творчих конкурсів університетського рівня, що сприяє формуванню відповідних компетенцій до роботи у сфері науки.

Щорічно кафедрою теорії та історії педагогіки проводяться студентські науково-практичні конференції та конкурси студентських творчих робіт до Дня народження В. Сухомлинського: «Спадщина В. Сухомлинського: життя крізь десятиліття» (2008 р., публічно представляють проекти 22 студенти), «Поради великого педагога – за нових умов освіти» (2009 р., 48 студентів), «Педагогіка добра Василя Сухомлинського» (2010 р., 56 студентів), «Школа радості В. Сухомлинського» (2011 р., 21 студент), «Школа радісного здивування» (2012, 32 студенти).

Названий на честь Б. Грінченка, Університет проводить щорічні заходи до вшанування його пам'яті. Кафедрою за чотири роки до участі у конференціях, творчих конкурсах, круглих столах щодо вивчення педагогічної спадщини Б. Грінченка залучено 232 студенти.

Для участі (і перемоги) у Всеукраїнських науково-практичних конференціях протягом 4 років професорсько-викладацьким складом кафедри здійснене наукове консультування 93 студентських творчих робіт, серед яких переможці (I-II-III місця в різних номінаціях). Для магістрантів кафедрою проводяться конференції з проблематики Педагогіки вищої школи (конференції ініційовані В. Бобрицькою та С. Сисоєвою), до яких долучаються студенти різних спеціальностей. Три роки поспіль студенти посідали перші місця на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з природничих, технічних та гуманітарних наук (2009, 2010, 2011) та отримували призові місця на Всеукраїнській студентській олімпіаді з навчальної дисципліни «Педагогіка» (2011, 2012).

Таким чином, визначаємо наукову взаємодію, що передбачає участь студентів у роботі наукового студентського товариства, організацію та проведення науково-практичних семінарів, конференцій, педагогічних читань, наукове наставництво тощо одним із важливих компонентом педагогічної взаємодії. Окреслені підходи щодо розвитку особистості через запровадження системи педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності мають стати ефективними і дієвими в умовах освітнього середовища Університету.

Таким чином, вищезазначене є виявом тенденції інституціоналізації, що підтверджується і документами, які визначають діяльність Університету, зокрема Концепцією розвитку Київського університету імені Б. Грінченка на 2008-2012 роки, яка визначає, що Університет у своїй діяльності зорієнтований на збагачення національно-історичних культурно-освітніх традицій і максимальне використання соціокультурних, соціально-економічних та регіональних можливостей м. Києва, який є історичним, економічним, науковим і культурно-освітнім центром України. *Основними орієнтирами* для розвитку Університету на 2008-2012 роки є: візія Університету; місія Університету; пріоритети розвитку (стратегічні цілі) Університету [3].

Візію Університету визначено як цілісну систему підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації освітянських кадрів м. Києва, що відповідає наявним суспільним потребам, формує майбутні потреби та є конкурентоздатною на ринку освітніх послуг України. Місія Університету – сприяти розвитку системи освіти м. Києва шляхом підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації високопрофесійних, конкурентоспроможних фахівців, здатних активно діяти в умовах ринкової економіки та соціального партнерства. Пріоритетами (стратегічними цілями) розвитку Університету визначено: підвищення якості освітніх послуг Університету та забезпечення їх відповідності національним, європейським і міжнародним фаховим стандартам і вимогам Болонського процесу; модернізацію курикулу (навчальних

планів, програм, змісту навчання) Університету; запровадження в Університеті інноваційних підходів, форм, методів і засобів навчання; посилення науково-експертного супроводу розвитку системи освіти м. Києва; забезпечення ефективної взаємодії та співпраці із замовниками і клієнтами послуг Університету; активізацію діяльності Університету в міжнародному та європейському освітньому просторі [6].

Отже, тенденції інституціоналізації виявляються в окреслених підходах щодо розвитку особистості через запровадження системи педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності, що є ефективним і дієвим в умовах освітнього середовища багатопрофільного Університету. Заслугує на подальше дослідження реалізація тенденцій розвитку університетської освіти в конкретних закладах із метою узагальнення досвіду та вивчення можливостей запровадження продуктивних ідей в інші ВНЗ України.

Література:

1. Ковальчук Л. Педагогічна взаємодія викладача і студентів під час використання нових інформаційних технологій навчання у процесі вивчення педагогічних дисциплін / Ковальчук Л. // Вісник Львівського університету. Сер. пед. 2005. – Вип. 19. Ч. 2. – С. 17–25.
2. Концептуальні підходи до запровадження системи педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності Київського університету імені Бориса Грінченка: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmpu.edu.ua/sotsialno-gumanitarna/pro-dijalnist/1399-kontseptualni-pidhodi.html>
3. Концепція розвитку Київського університету імені Бориса Грінченка на 2008-2012 роки: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmpu.edu.ua/prouniversitet/vizytivka/dokumenti.html>
4. Особливості соціально-гуманітарної взаємодії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmpu.edu.ua/sotsialno-gumanitarna/pro-dijalnist/1574-osoblivosti-sotsialno-gumanitarnoyi-vzaemodiyi.html>.
5. Пінчук О.П. Особливості педагогічної взаємодії у середовищі дистанційного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів / О.П. Пінчук: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/317/1>
6. Соціальний проект: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmpu.edu.ua/prouniversitet/vizytivka/sotsialnyi-proekt.html>

Терентьєва Н.А.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В УНИВЕРСИТЕТАХ УКРАИНЫ: ТЕНДЕНЦИИ ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИИ

В статье рассматриваются вопросы педагогического взаимодействия в условиях университетского образования Украины, опыт реализации собственной модели педагогического взаимодействия в многопрофильном университете как проявление тенденции институционализации.

Ключевые слова: университет, педагогическое взаимодействие, модель педагогического взаимодействия, тенденция, институционализация.

Terentieva N.A.

PEDAGOGICAL INTERACTION IN UKRAINIAN UNIVERSITIES: INSTITUTION TRENDS

This article discloses the questions of pedagogical interaction in the Ukrainian universities, experience of own pedagogical interaction model realization in the multidisciplinary University as institution trends.

Key words: university, pedagogical interaction, model of the pedagogical interaction, tendency, institution.